

I SAD PITAM I BOGA I SEBE – ZAŠTO?!

Rodena je 26. novembra 1926. u Bitolju, od oca Mošea Ben Šabtaj Šamija, i majke Sare, rodene Levi, od oca Abrahama i majke Estere.

Gitini roditelji i troje braće stradali su u Holokaustu. Sa mužem Šmuelom-Simmom ima troje dece i desetoro unučadi. Živi u Izraelu u Kfar Sirkinu.

Velika je nesreća zadesila Jevreje u Bitolju 11. marta 1943. godine – smrtna presuda za Jevreje Makedonije! Mnogi nisu slutili opasnost i nisu hteli da veruju u satansku propagandu, ali su se uskoro uverili u nesreću koja je pretila.

Bitolj je u to vreme bio mali i prijatan grad. Cela moja porodica rođena je u tom gradu, sem oca koji je rođen u Solunu. Bili smo velika i srećna porodica: roditelji, ja i tri brata. Ali kada je 1941. grad okupiran, atmosfera se pogoršala. Niko nije znao šta da radi. Uhvatio nas je očaj. Ubrzo su nas pogodili svi protivjevrejski zakoni, koji su ograničili i ono malo slobode koju smo do tada imali. Kad smo išli ulicom, morali smo da nosimo Davidovu zvezdu – bili smo tužni i postidjeni. Mnogi su nam prijatelji savetovali da bežimo a naši dragi roditelji govorili su meni i starijem bratu da bežimo i da se spasavamo. Jevrejsko stanovni-

štvo Bitolja odvedeno je 1943. godine u Treblinku i stradalo u gasnim komorama. Niko se nije vratio.

Moj brat i ja smo uspeli da izbegnemo, ali moj voljeni brat nije uspeo da preživi.

Moj roditeljski dom

Nikad nisam bila tako srećna kao što sam bila u detinjstvu. A onda je izbio rat. Još uvek sam potresena od šoka koji je zadesio moju porodicu i jevrejsku zajednicu. Roditeljska kuća sa baštom, cvećem i drvećem – sve mi se to sada čini kao san pun bola i čežnje. Vidim svoju lepu majku Saru, oca i moju divnu braću. Za mene je moja majka bila lepotica: sa glatkom kosom, punim crvenim usnama, sveža, nežna i ljupka. Ali, od svega najjasnije se sećam njenih očiju kakve niko na svetu nema – oči crne, duboke, sanjive i pune ljubavi.

Porodica GITE KALDERON

Bili smo porodica koja je održavala jevrejsku tradiciju: svake subote i na sve praznike otac je išao u sinagogu. Naš otac je bio lep i mlad čovek, uvek nasmejan i vedar. Kad je bio kod kuće, odzvanjao je smeh i svi smo bili srećni. Poreklom je bio iz dobre porodice, otmen i human, pa su ga zbog toga svi poštovali. Majka je bila vrlo odana ocu i nama

deci. Bila je inteligentna, plemenita i pristojna. Oni su vodili lep tradicionalni život. Naša kuća je bila velika i uvek puna ljudi koji su se međusobno poštovali i uvažavali.

Rodila sam se na značajan dan za jevrejski narod: na Hanuku – na praznik svetla i čuda – 26. novembra 1926. godine. Roditelji su nas decu jako voleli, ali je ljubimac majke bio moj mali brat Albert, jer je on jedini ličio na majčinu porodicu.

Nakon završetka osnovne škole, položila sam nekoliko ispita u srednjoj školi. Uz sve školske obaveze, našla sam vremena da se uključim u omladinsku cionističku organizaciju u kojoj smo vaspitavani u ljubavi prema Erec Izraelu. Zbog toga smo izučavali istoriju jevrejskog naroda, osnove cionizma i pripremali se za odlazak u Erec.

Kad je izbio rat, bili smo odsečeni od svakodnevnog života. Katkad pokušavam da se podsetim tog života i da nađem objašnjenje za sve što nam se desilo – ali mi to ne uspeva. Pokušavam da stavim na hartiju ceo tok moga života i mojih najmilijih: tu užasnu katastrofu, to razaranje jevrejskog naroda, te logore i sve što tako strašno boli. Bili smo mladi i želeli smo da osvojimo svet – imala sam svega 16 godina i bila dovoljno odrasla da volim svet.

Desetog marta 1943, jedan dan pre deportacije Jevreja iz Makedonije, grupa omladinaca, sedam muškaraca i dve devojke, prešli smo granicu iz Bitolja u Grčku. Tamo su bili Italijani koji su se vrlo dobro ponašali prema Jevrejima.

Pre no što smo moj stariji brat i ja pošli za Grčku, oprostili smo se od roditelja. Još i danas čujem reči naše majke: „Čuvajte se!“ Nikad više nisam videla roditelje – ali ih često vidim u svojim snovima. Oni su umrli u dalekoj zemlji, daleko od rodnog kraja. Leže u nekoj masovnoj grobnici, niko ne zna tačno gde i niko za njima nije ni suzu pustio.

Odlazak u koncentracioni logor

Lutajući kroz Grčku šest meseci i tražeći gde da se sklonimo, stigli smo u Kastoriju. Tamo smo našli utočište kod tatine sestre Erneste, njenog muža Meira i njihovih kćeri Lidije i Viktorije. Oni su meni i mom bratu Šabtaju pružili dom pun pažnje i ljubavi. Iako je već vladala nestašica hrane, uvek smo imali da jedemo i bili smo pristojno odeveni jer su oni brinuli o nama. Bilo je godinu dana otkad smo napustili kuću, ne znajući ništa o našim roditeljima.

Međutim, 3. aprila 1944. godine svi Jevreji Kastorije i mi sa njima odvedeni smo u Aušvic. Sa našom grupom iz Bitolja bili su Šabitaj-Šarlo i moj današnji muž Šmuel Kalderon. Bio je isto u Kastoriji, ali doznajući šta nas čeka pobegao je sa Italijanima, veče pre deportacije, kod partizana i tako se spasao logora. Nakon jedne sedmice teškog i mučnog putovanja, u Aušvicu su nas 11. aprila 1944. dočekali nemački vojnici u SS uniformama, sa vučjacima. Sišla sam iz voza sa tetkom Ernestom i njenim kćerima. Tetka Ernesta mi je rekla da idem u desnu kolonu blizu brata Šabtaja. Uspela sam da ih na brzinu pogledam. Tada su odvedene i više ih nikad nisam videla. To je bio kraj moje dobre i blagorodne tetke Erneste i njenih kćeri.

Približavala sam se Mengeleu, koji je jednim pokretom ruke odlučivao o životu i smrti. Ako je dao znak nadesno, značilo je, privremeno – život. Znak nalevo bio je put u smrt – u gasnu komoru. Ja sam bila određena nadesno i sa drugim devojkama odvedena pored električne ograde oko logora. Osećala sam glad, bol i poniženje. Na levu ruku mi je utetoviran broj 76914.

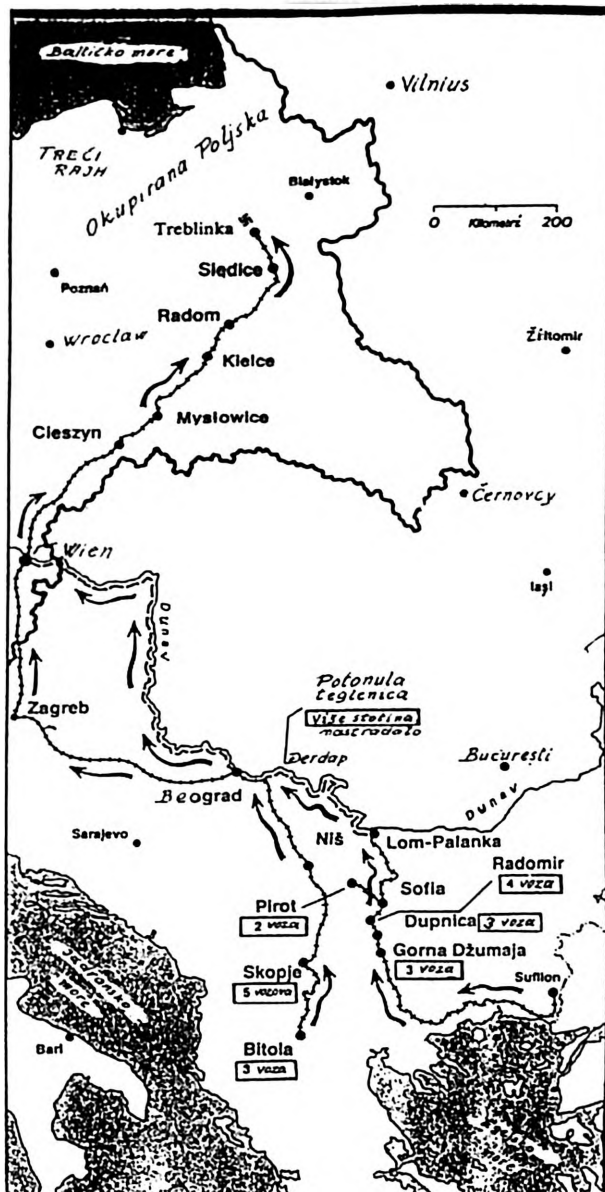
Bila sam naivna i nisam shvatila šta se događa. A onda sam čula da postoji krematorijum, iz kojega 24 sata izlazi teški crni dim.

Hrana u logoru bila je loša i nedovoljna. Ubrzo smo počeli da osećamo glad. Mnoge devojke su već prvih dana psihički klonule, zato što su bile odvojene od svojih najmilijih. A ja sam htela da živim zbog njih, iako nisam znala šta se sa njima dešava. Znala sam da moram da jedem, da moram da se prilagodim novoj situaciji. Za mene je u logoru bilo vrlo važno da nisam sama. Sve vreme smo moja drugarica iz Kastorije, Rahel, i ja bile zajedno. Nismo se razdvajale, delile smo istu sudbinu. Radila sam teško i osećala da ću uskoro klonuti i da neću izdržati. Tada sam se i razbolela. Sa ostalim bolesnim devojkama smeštena sam u jednu prostoriju, na pod. Nismo dobili ni lekove ni čaj. Nekoliko dana imala sam visoku temperaturu a povremeno bila bez svesti. Spavala sam i sanjala. U snu sam videla moje roditelje i majku koja mi kaže: „Čuvaj se! Uskoro će sloboda!“

„Ovde u Birkenau-u teško se radi. Ako ne radiš, slede ti selekcije i krematorijum“, tako su nam govorile logorašice-starosedeoce. Ubrzo sam se uverila u istinitost te tvrdnje. Ustajanje u 4 i 30. Svako jutro apel, prebrojavanje da li neko fali. Dobijale smo gorke čaj i malo hleba. Na rad smo marširale u petoredovima. Pratili su nas kapoi i SS-ovci sa psima. Klima je bila užasna, jaka zima i vruće leto. SS-ovci su se smejali videvši nas tako tužne i slabe. Bila sam razočarana, gladna,

usamljena, ali čvrsta u sebi. Rahela i ja smo svakodnevno delile porciju hleba. Moralno sam bila jaka, to mi je pomoglo da ostanem živa.

Dvadeset vozova sa Balkana u martu 1943.

Putanja kretanja vozova koji su u martu 1943. odvodili makedonske Jevreje iz Bitolja u logor Treblinka

Približavao se front. Nemci su počeli da beže i ruše tragove svojih zločina. Kraj je bio blizu. SS-ovci su jurili na sve strane, rekli su da nas očekuju teški dani. U velikoj zimi, 18. januara, bili smo spremni da ostavimo Birkenau.

Postrojili smo se u petoredove, na svaka 4 reda po jedan SS čuvar sa psom. Ubijali su, pucali na svakog ko je izašao iz reda. Nismo imali toplu obuću za sneg, teško smo se kretali. Najednom čujemo: „Halt, halt!“ Tu blizu stajali su vagoni.

Poslednjim ostatkom snage ukrcala sam se u voz. Bilo nas je nekoliko zatočenika koji smo ostavljeni bez hrane, vode i vazduha. Uprkos svemu, nastojala sam da preživim. Prijateljstvo i međusobno ispomaganje održalo nas je u životu i dalo nam razloga da živimo u tim strašnim okolnostima. U tom istom vagonu bila je i moja tetka Matilda Elijas sa kćerkom Sarinom (Vajsberg) koja je srećom preživela.

Bili smo već svi na kraju snaga. Nemcima je bila potrebna radna snaga. Stigli smo u logor Bergen-Belzen. Ovde počinje moje novo mučenje.

Logor je bio podeljen na tri dela: prvi, gde su bile cele porodice, drugi deo sa zatočenicima koji su radili, a u trećem delu su boravili oni koji nisu radili, osuđeni na smrt, bez hrane. Nas su smestili u jedan veliki šator, ležale smo na betonu, jedno ćebe za nas pet. Bila je velika zima, januar 1945. Nismo išle na rad, ni hleba nam nisu dali. Mislila sam da je tu kraj. Onda sam čula da traže radnike za takozvanu „holc-komando“, za dovlačenje drva za kuhinju.

Posle četiri nedelje, februara 1945, formirana je grupa od manjeg broja žena za slanje na rad u drugi logor. Rahel i ja smo bile u toj grupi. Logor u koji smo upućene zvao se Venusberg¹, blizu mesta Gelenau. Bila je tu duboko pod zemljom fabrika avionskih motora. Radilo se 11 sati dnevno. Komandant je bio okrutan. Jednog dana, pošto sam bila jako gladna, podigla sam poklopac kible sa hranom u želji da uzmem malo supe. Komandant me je uhvatio pri tom pokušaju i nemilosrdno me pretukao.

Pojavila se epidemija tifusa i razbolela sam se i ja. Smestili su me sa ostalim bolesnicama u posebnu baraku. Ležale smo na patosu bez lekova, bez ičega, ni malo čaja nismo dobile. Dva-tri dana sam bila između života i smrti, sa temperaturom od 40° C. U snu sam videla majku koja mi govori da izdržim još malo, kraj je blizu. Probudila sam se kad mi je spala temperatura. U logoru je vladalo veliko uzbuđenje. Onako slabe isterane smo napolje. Prikupivši poslednju snagu stigla sam do postavljenog vagona.

¹ Venusberg: logor blizu Drezdena, u periodu od januara do aprila 1945. Od 1000 Jevrejki umrlo oko sto. Zakopane su u zajedničkoj grobnici-jami u blizini logora.

Dani pre oslobođenja – marš smrti

Putujući petnaest dana bez hrane i vode, u zatvorenim vagonima, stigli smo u Austriju. Nastavili smo pešice, izgladnele i sve slabije. Ubi-ce su propustile da nas guraju i postrojavaju, ali smo ipak morali da hodamo. Onaj koji bi zaostao bio bi ubijen.

Nastavili su da nas vodaju kao da smo životinje. Nismo ličili na ljude – ni po spoljašnjosti, ni po osećanjima. Svako je samo gledao onoga pred sobom i pored sebe, a ne sebe. Stigli smo u logor Mauthausen.

Iznenada, pojavili su se američki avioni, a čula se u blizini i puščana paljba. Nedaleko od nas ugledali smo grupu nemačkih vojnika sa belom zastavom. Mislila sam da sanjam.

Osećala sam da treba da živim, ali sam fizički bila više mrtva nego živa. Sve što sam želela bilo je da vidim Nemce pobedene, da vidim ubice kako beže.

Oslobođene smo u Mauthausenu 2. maja 1945. godine, od strane američke armije. Taj dan slavim svake godine kao moj drugi rođendan. Malo nas je kojima je uspelo da dožive taj dan, nakon marša smrti koji je trajao dve nedelje. Moja sreća zbog slobode bila je pomućena brigom za porodicu.

Od moje prijateljice Dore Nahmijas čula sam da je videla moga brata Šabtaja u logoru Bergen-Belzen. Držao se do oslobođenja, ali je bio vrlo slab. Na nesreću, bio je jedan od onih koji je uzeo previše hrane, koju oslabljeni organizam nije mogao da svari. Umro je nekoliko dana po oslobođenju.

Povratak kući – razočaranje

Bila sam mnogo slaba, uzbuđena, nisam verovala da sam slobodan čovek. Neprestano sam mislila na moje roditelje i njihovu tešku sudbinu. Počela sam postepeno da jedem, malo po malo, što mi je spasilo život jer je hrana posle oslobođenja mogla da bude najveći neprijatelj.

Htela sam što pre da idem kući i vidim svoju porodicu. Prijavila sam se u prvoj grupi. Došao je taj dan, 1. jula 1945. godine. Ušli smo u kamione koji su nas vozili prema granici. Tada sam odlučila da više nikada ne vidim Nemačku. Stigli smo u Čehoslovačku, gde su nas Česi lepo i toplo primili. Dali su nam da jedemo i pijemo, ispratili do voza, smestili u normalne putničke vagona i dali hrane za putovanje.

Putem sam gledala kroz prozor kao slobodan čovek. Nisam verovala da sam izdržala sve kroz što sam prošla. Što smo se više približa-

vali Bitolju, bila sam sve zabrinutija koga ću naći kod kuće a koga neću.

Kad sam 16. jula 1945. godine ulazila u grad u kojem sam rođena i odrasla i bila tako srećna, bio je to za mene mrtav grad. Nikog poznatog nisam sreća. Nisam znala šta da radim i kuda da idem. Jedan prolaznik mi je objasnio da su svi Jevreji koji su preživeli smešteni u „Jevrejskoj kući“. Otišla sam tamo. Prihvatili su me toplo i srdačno. Bojala sam se da pitam za moju porodicu jer ono što su mi pričali samo me je ispunjavalo strahom i tugom. Ubeđivali su me da ne treba da gubim nadu, jer se svakog dana neko od Jevreja vraća kući. Jednog dana sam odlučila da vidim našu veliku i lepu kuću iz koje su isterani moji roditelji. Bila je zapuštena, bez cveća u nekad lepoj bašti, bez rublja na propalim konopcima. Sve je bilo tužno. U mislima sam videla svoju srećnu porodicu na okupu i duboko u srcu sam ih dozivala. Ali bez odgovora. Sela sam i pitala Boga i sebe – zašto?

U Bitolju sam doznala da je moja cela porodica, kao i svi Jevreji iz Makedonije, uništena u logoru Treblinka. Niko se nije vratio! Moja mama Sara Levi, 38 godina, moj otac Moše Šami, 42 godine, braća Sabitaj i Albert Avram, i najmlađi Pepo Josif, od 6 godina. Izuzev najstarijeg brata Sabitaja koji je umro u Bergen-Belzenu dan posle oslobođenja, svi su preko Monopola u Skoplju odvedeni u Treblinku.

Teško mi je bilo da se priviknem na Bitolj bez Jevreja. Ulice u kojima sam znala svaki kamen postale su mi strane. Mnogi bivši fašisti uspeali su da zadrže svoje položaje u vlasti. To je izazvalo moje ogorčenje. Među retkim Jevrejima povratnicima bili su dr Jelena Hidvegi i njen muž Leon Išah. Dr Jelena je htela da se vrati u Beograd. Nagovorila me je da pođem sa njom. Pristala sam. Živela sam sa njom u Beogradu. Ona me je upisala u školu. Bila mi je kao druga majka i do danas ima posebno mesto u mom srcu. Ali jednoga dana (1. maja 1946. godine) odlučila sam da se vratim u Bitolj i tamo započnem da živim. U tome mi je mnogo pomogla Žamila Kolonomos, koja se spasila odlaskom u partizane. U leto 1946. godine, udala sam se za Simu-Šmuela Kalderona. Venčanje je bilo skromno, u prisustvu nekoliko preživelih prijatelja. Za nas je zajednički život bio ponovno rođenje posle svega što smo prošli.

Odlazak u Izrael (alija)

Proglašenje Izraela značilo je beskrajnu radost za sve Jevreje. Kad smo saznali da možemo da se uselimo, odmah smo se registrovali za

odlazak. Došao je i dan koji je za mene značio kraj lutanja. Bili smo bezgranično srećni. Sa našom petomesečnom kćerkom Sarale ukrkali smo se u Trstu u prenakrcan brod. Bilo nam je tesno, ali to mi više nije smetalo. Znala sam da je naša odluka ispravna i da sada idemo svojoj kući, u Izrael, u našu domovinu za kojom sam čeznula od svoga detinjstva. Pošli smo s nadom da ćemo biti srećni i da ćemo imati bolju budućnost.

Našoj radosti nije bilo kraja kad smo ugledali obalu zemlje za kojom smo čeznuli. Smestili smo se i počeli da radimo. Nije bilo lako. Godinama smo radili i verovali da će našoj deci biti bolje.